

บทคัดย่อ

ภาพยนตร์เรื่อง “หมากเตะโลกตะลึง” (2549) ที่ทางรัฐบาลลาวขอให้ทางกระทรวงการต่างประเทศของไทยประสานงานไปยังบริษัทผู้ผลิตเพื่อระงับการฉาย เนื่องจากเนื้อหาที่นำเสนอมีลักษณะเป็นการดูถูกดูหมิ่นคนลาว เป็นตัวอย่างหนึ่งของการปะทุความขัดแย้งในโลกสัญญาที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-ลาวในโลกความเป็นจริงในระดับกว้าง และเป็นบทเรียนที่น่าจะนำมาศึกษาในทางวิชาการเพื่อแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ทางความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ “ความเป็นลาว” ที่ถูกประกอบสร้างผ่านสื่อบันเทิงสมัยใหม่ของไทย

ด้วยเหตุดังกล่าว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงสนใจวิเคราะห์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นลาว” ในภาพยนตร์เรื่อง “หมากเตะโลกตะลึง” ทั้งในระดับการผลิต (production) ตัวบท (text) และการบริโภค (consumption) เชิงสัญญาและความหมาย โดยอาศัยแนวคิดเรื่องชาติและอัตลักษณ์ความเป็นชาติ (nationalism and national identities) แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (representation) และแนวคิดเรื่องการเข้ารหัส-ถอดรหัส (encoding-decoding) ของสำนักวัฒนธรรมศึกษา อันจะเผยให้เห็นการเมืองเรื่องความหมาย (politics of meaning) ที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์ไทย-ลาว

ผลการศึกษาพบว่า ในระดับของการเข้ารหัส “ความเป็นลาว” ในตัวบทของภาพยนตร์นั้น ภายใต้อุปกรณ์ประกอบของแก่นเรื่อง/โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และเทคนิคภาพยนตร์ ความหมายของความเป็นลาวได้ถูกผลิตผ่านจุดยืนของ “คนไทยส่วนกลาง” ที่สร้างให้ลาว “กลายเป็น” ตัวตลก ล้าหลัง ค่อยพัฒนา ต้องพึ่งพิงทุนไทย (ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและความรู้) และเป็นพลเมืองชายขอบของสังคมโลก ความหมายดังกล่าวถูกนำมาผลิตและผลิตซ้ำเพื่อสร้างความชอบธรรมในการยืนยันว่า “ไทยอยู่เหนือลาว” มาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการแก้ไขชื่อเรียกและสัญลักษณ์ของ “ลาว” ออกไปจากภาพยนตร์แล้วก็ตาม แต่ความหมายหลัก (dominant meaning) ก็ยังคงถูกรักษาไว้เหมือนเดิม

สำหรับในแง่ของการถอดรหัส “ความเป็นลาว” นั้น ผู้วิจัยได้จำแนกกลุ่มตัวอย่างผู้ชมออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกได้แก่ กลุ่มคนลาวซึ่งมีทั้งที่อยู่ในประเทศลาวและกลุ่มที่เดินทางมาพำนักในประเทศไทย จากการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์เจาะลึก พบว่า การถอดรหัสของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างหลากหลาย (polysemy) ทั้งนี้ในกรณีของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐหรืออยู่ใกล้ศูนย์กลางอำนาจรัฐ (เช่น ผู้รับสารในเวียงจันทน์) มีแนวโน้มจะต่อรอง/ต่อต้านชุดรหัสอุดมการณ์ “ความเป็นลาว” ที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้ผลิตภาพยนตร์ไทย ในขณะที่กลุ่มอย่างประชาชนลาวทั่วไปที่อยู่ไกลจากศูนย์กลางดังกล่าว (เช่น ผู้รับสารนอกเขตเมืองหลวง หรือชนชั้นแรงงานลาว

ที่มาทำงานในเมืองไทย) จะมีระดับการต่อรอง/ต่อต้านชุดความหมายดังกล่าวน้อยกว่า หรือแม้แต่ยอมรับภาพตัวแทน “ความเป็นลาว” ที่ถูกผลิตผ่านภาพยนตร์

ส่วนกรณีของผู้ชมคนไทย หากเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มี “ประสบการณ์ตรง” (direct experiences) เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมลาว จะมีแนวโน้มเห็นด้วยและยอมรับอัตลักษณ์ “ความเป็นลาว” ที่ถูกประกอบสร้างผ่านภาพยนตร์ แต่หากเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มี “ประสบการณ์ตรง” พบว่า มีลักษณะการถอดรหัสที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป ในขณะที่เดียวกันงานวิจัยเรื่องนี้ยังชี้ให้เห็นด้วยว่า สำหรับกลุ่มตัวอย่างคนไทยอีสานซึ่งมีความใกล้ชิดทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จะมีลักษณะการถอดรหัสที่ “ก้ำกึ่ง” (in-between) ระหว่างจุดยืนในอัตลักษณ์ “ความเป็นไทย” และ “ความเป็นลาว”

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ให้ข้อสรุปว่า ในขณะที่สื่อบันเทิงไทยทำหน้าที่ผลิตสัญลักษณ์และความหมายของ “ความเป็นลาว” อยู่ นั่น แม้ชุดความหมายในเชิงการดูถูกนี้จะไม่ได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่เป็นความรุนแรงทางกายภาพอย่างเป็นทางการ แต่อุดมการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่การกดทับอัตลักษณ์ “ความเป็นลาว” รวมถึงชำระรักษาความรู้สึกไม่ไว้วางใจในความสัมพันธ์ไทย-ลาว